

Ο Πανελλήνιος Διαγωνισμός Ιστορικού Ντοκιμαντέρ ως αφορμή κριτικής-δημιουργικής συνομιλίας Ιστορίας και κινηματογράφου στο σχολείο

Κώστας Αγγελάκος

Καθηγητής Παιδαγωγικών, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα σε σύγκριση με άλλες χώρες αποτελεί παράδειγμα τόσο καθυστερημένης εισαγωγής της εικαστικής παιδείας, και κυρίως του κινηματογράφου, στο επίσημο σχολικό πρόγραμμα, όσο και συνεχούς αναβλητικότητας στην καθιέρωση και επέκταση της διδασκαλίας του κινηματογράφου στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.¹ Αν εξαιρέσουμε την πρωτοποριακή απόπειρα ένταξης κυρίως του θεάτρου και του κινηματογράφου στα περιώνυμα Πολυκλαδικά Λύκεια (ΦΕΚ 11, τ. Α', 1991) και την αναγνώριση, μια δεκαετία και πλέον αργότερα, του κινηματογράφου ως υποχρεωτικού μαθήματος στα καλλιτεχνικά γυμνάσια (ΦΕΚ 1497/2003), η συστηματική διδασκαλία της κινηματογραφικής τέχνης είναι ανύπαρκτη στη γενική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Όλη αυτή την εικοσαετία και πλέον, η κινηματογραφική παιδεία προσφέρεται εκτός σχολείων μέσω αξιόλογων προγραμμάτων ή καλλιτεχνικών πρωτοβουλιών. Τέτοια ήταν το πολύ σημαντικό πρόγραμμα «Μελίνα – Εκπαίδευση και Πολιτισμός», καθώς και ο οργανισμός «Νεανικό πλάνο», ο οποίος διοργανώνει με εξαιρετική επιτυχία το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για Παιδιά και Νέους, και και την Ευρωπαϊκή Συνάντηση Νεανικής Οπτικοακουστικής Δημιουργίας (Camera Zizanio).

1. Τιτίκα Σάλα, *Καλλιτεχνική παιδεία και παιδαγωγικά συστήματα: Ιστορία της εικαστικής παιδείας στα εκπαιδευτικά συστήματα*, Νήσος, Αθήνα 2008.

Εντός του σχολικού πλαισίου η επαφή με τον κινηματογράφο έχει αφεθεί στην προσωπική πρωτοβουλία ευαίσθητων εκπαιδευτικών, οι οποίοι, πέραν της συμμετοχής σε φεστιβάλ και διαγωνισμούς, επιχειρούν να εντάξουν τον κινηματογράφο στη διδακτική πράξη με εφόδια κυρίως τις μεταπτυχιακές τους σπουδές και την προσωπική επιμόρφωση με ποικίλους τρόπους (εκδόσεις, σεμινάρια, ειδικά προγράμματα, όπως το KINETE κ.τ.λ.). Ειδική κατηγορία τέτοιων διδασκόντων συναντάται στη διδασκαλία της σχολικής Ιστορίας, οι οποίοι επιχειρούν να εντάξουν ποικίλα κινηματογραφικά τεκμήρια στη διδασκαλία (επίκαιρα, ντοκιμαντέρ, ταινίες μυθοπλασίας κ.λπ.).² Παράλληλα, την τελευταία δεκαετία, με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και των κοινωνικών δικτύων, παρατηρείται μια υπερβολή, ίσως και κατάχρηση, οπτικοακουστικού υλικού στο μάθημα της Ιστορίας, η οποία συχνά γίνεται χωρίς σαφή κριτήρια επιλογής, ενώ η διδακτική του αξιοποίηση προσλαμβάνει τη μορφή εκτεταμένης προβολής ψυχαγωγικού χαρακτήρα και παθητικής παρακολούθησης από το μαθητικό κοινό.³

Η ιδέα του διαγωνισμού ιστορικού ντοκιμαντέρ. Λόγοι κατάθεσης και υλοποίησης της ιδέας στο σχολείο

Μέσα από την ιχνηλάτηση της περιγραφείσας εκπαιδευτικής πραγματικότητας γεννήθηκε η ιδέα του Πανελλήνιου Μαθητικού Διαγωνισμού Ιστορικού Ντοκιμαντέρ. Οι λόγοι βέβαια κατάθεσης της πρότασης από τη διεύθυνση της *Νέας Παιδείας*, του παλιότερου ελληνικού παιδαγωγικού περιοδικού, και του μεταπτυχιακού προγράμματος Ιστορική Έρευνα, Διδακτική & Νέες Τεχνολογίες των τμημάτων Ιστορίας και Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου ήταν πολλοί. Καταρχάς, ήταν λόγοι ερευνητικοί, σύνδεσης δηλαδή ακαδημαϊκής έρευνας και εκπαιδευτικής πράξης, ώστε να καταγραφούν ποικίλα ζητήματα στη διδασκαλία της σχολικής Ιστορίας, όπως, π.χ., μέσα από την επιλογή και ένταξη ιστορικών θεμάτων σε ιστορικά ντο-

2. Φώτος Λαμπρινός, *Ισχύς μου η αγάπη του φακού. Τα κινηματογραφικά επίκαιρα ως τεκμήρια της Ιστορίας (1895-1940)*, Καστανιώτης, Αθήνα 2005· Δημήτρης Κ. Μαυροσκούφης, «Ο κινηματογράφος ως ιστορική πηγή: θεωρία, μεθοδολογία και πρακτική εφαρμογή», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 142 (Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2005), 95-107.

3. Eef Masson, «Classroom Film Use and the Pedagogical *Dispositif*», στο Eef Masson, *Watch and Learn. Rhetorical Devices in Classroom Films after 1940*, Amsterdam University Press, Άμστερνταμ 2012, 99-125· Βλέπε και Κωνσταντίνα Δ. Καρακώστα, «Ψηφιακή εποχή και Ιστορία. Η αξιοποίηση του ιστορικού ντοκιμαντέρ στη σχολική και την ακαδημαϊκή διδασκαλία», μεταπτυχιακή εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ιστορική Έρευνα Διδακτική & Νέες Τεχνολογίες», Τμήμα Ιστορίας και Τμήμα Πληροφορικής, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2020, 36-37.

κιμαντέρ από μαθητές και εκπαιδευτικούς, και την ανάδειξη ποικίλων διδακτικών και ιδεολογικών στερεοτύπων.⁴

Οι σημαντικότεροι λόγοι υλοποίησης του εγχειρήματος συνδέονται με τη διπλή διάσταση της δημιουργίας και διδακτικής αξιοποίησης του ιστορικού ντοκιμαντέρ στην εκπαίδευση. Η πρώτη διάσταση είναι καθαρά παιδαγωγική και σχετίζεται με την κατανόηση και εφαρμογή των αρχών της Νέας Μάθησης,⁵ και ιδιαίτερα της επέκτασής τους στο πεδίο του ιστορικού γραμματισμού και των σύγχρονων προσεγγίσεων της Διδακτικής της Ιστορίας. Παράλληλα, η διάσταση αυτή προϋποθέτει την ένταξη παιδαγωγικών προσεγγίσεων (με βάση τις αρχές του κοινωνικού εποικοδομητισμού, βλ. θέσεις Λ. Βιγκότσκι, Τζ. Μπρούνερ κ.ά.), που θα λειτουργήσουν υπονομευτικά στο κατεξοχήν δασκαλοκεντρικό διδακτικό πλαίσιο του υπαρκτού σχολείου. Η δεύτερη διάσταση έχει κριτικό και καλλιτεχνικό προσανατολισμό και αποσκοπεί στη γνωριμία των μαθητών μέσω της δημιουργίας ιστορικού ντοκιμαντέρ με την προσέγγιση των νέων μέσων και κυρίως με την τέχνη και την τεχνική του κινηματογράφου.⁶

Βήματα υλοποίησης στην εκπαιδευτική πράξη

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση της δημιουργίας ιστορικού ντοκιμαντέρ από τη σχολική τάξη προϋποθέτει έναν άλλο τρόπο λειτουργίας της τάξης, πιο ομαδοσυνεργατικό και πιο συμμετοχικό.⁷

1. Στάδιο προετοιμασίας – Ρόλος μελετητών του ιστορικού πλαισίου

Καταρχάς, η επιλογή της θεματικής του ιστορικού ντοκιμαντέρ θα πραγματοποιηθεί από την ολομέλεια της τάξης μετά από διεξοδικό διάλογο, ουσιαστική συζήτηση και τεκμηριωμένη αποδοχή ή απόρριψη των προτάσεων που θα υποβληθούν. Στη

4. Βασιλική Σακκά, «Προσεγγίζοντας κριτικά το παρελθόν: Σε αναζήτηση του οπτικού, μιντιακού και ιστορικού εναλλακτισμού. Σκέψεις πάνω στα αποτελέσματα του διαγωνισμού παραγωγής ιστορικού ντοκιμαντέρ από μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», στο Ανδρέας Ανδρέου, Σπύρος Κακουριώτης, Γιώργος Κόκκινος, Έλλη Λεμονίδου, Ζέτα Παπανδρέου, Ελένη Πασχαλούδη (επιμ.), *Η Δημόσια Ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2015.

5. Mary Kalantzis, Bill Cope, *Νέα μάθηση. Βασικές αρχές για την επιστήμη της εκπαίδευσης*, επιμέλεια Ευγενία Αρβανίτη, μτφρ. Γ. Χρηστίδης, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2013.

6. Βλέπε σχετικά Robert Brent Toplin, «The Filmmaker as Historian», *The American Historical Review*, 93, 5 (1988), 1210-1227· David Buckingham, *Εκπαίδευση στα ΜΜΕ. Αλφαριθμητισμός, μάθηση και σύγχρονη κουλτούρα*, επιμέλεια Ευαγγελία Κούρτη, μτφρ. Ιωάννα Σκαρβέλη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2008· Αλιβίζος (Λοΐζος) Σοφός, Στέφανος Γιασιράνης, *Η ταινία και το βίντεο στην εκπαίδευση. Προσεγγίσεις και πρακτικές αξιοποίησης στην τάξη*, Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, Αθήνα 2022, 52-126.

7. Alain Baudrit, *Ομαδοσυνεργατική μάθηση. Οι αρχές και η λειτουργική εφαρμογή στη σχολική τάξη*, επιμέλεια Κ. Αγγελάκος, μτφρ. Ε. Κρομμύδα, Κέδρος, Αθήνα 2007.

συνέχεια, προτείνεται στοιχειώδης βιβλιογραφική έρευνα και μελέτη θεμελιακών ιστοριογραφικών κειμένων για την κατανόηση του ευρύτερου ιστορικού πλαισίου της περιόδου (βασικές πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές αλλά και ατομικές-ανθρώπινες παράμετροι). Παράλληλα, πέραν του περιεχομένου, είναι σημαντική η γνώση από τους μαθητές των κύριων και δευτερευουσών ιστορικών εννοιών, καθώς και των γενικότερων αρχών της Διδακτικής της Ιστορίας.⁸

2. Στάδιο ομαδικής έρευνας – Ρόλος ιστορικών-ερευνητών

Στο στάδιο αυτό η τάξη θα μεταβληθεί στο εργαστήριο του ιστορικού για την εξοικείωση με τη μεθοδολογία της ιστορικής έρευνας και την κριτική μελέτη των τεκμηρίων. Ειδικότερα, μέσω των εργασιών κατά ομάδες θα αναζητηθούν, θα ταξινομηθούν και θα μελετηθούν πολλές κατηγορίες ιστορικών τεκμηρίων (αρχεία, έντυπα, χειρόγραφα, κώδικες, επιγραφές, υλικά κατάλοιπα, προφορικές μαρτυρίες, οπτικοακουστικές πηγές κ.λπ.)⁹ με στόχο την πολυπρισματική θεώρηση των ιστορικών εξελίξεων.¹⁰

3. Στάδιο εξοικείωσης με την κινηματογραφική γλώσσα και την τεχνική του ντοκιμαντέρ

Το ντοκιμαντέρ είναι μια κινηματογραφική ταινία με συγκεκριμένο θεματικό περιεχόμενο, που βασίζεται στην πραγματικότητα αλλά και αξιοποιεί την κινηματογραφική γλώσσα. Ειδικά το ιστορικό ντοκιμαντέρ προσεγγίζει ποικίλα θέματα της ιστορικής πραγματικότητας μέσα από την οπτική του δημιουργού του, αξιοποιώντας δημιουργικά την αισθητική του κινηματογράφου. Ο διττός αυτός χαρακτήρας του ιστορικού ντοκιμαντέρ το καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα αλλά και απαιτητική εκπαιδευτική δραστηριότητα. Σε αυτό το στάδιο, η τάξη, χωρισμένη σε ομάδες, μυείται με σταδιακά βήματα στη δημιουργία του ντοκιμαντέρ.

8. Βλέπε σχετικά Γ. Κόκκινος, *Επιστήμη, ιδεολογία, ταυτότητα*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2003, 143-144· Henri Moniot, *Η διδακτική της Ιστορίας*, μτφρ. Έ. Κάννερ, Μεταίχμιο, Αθήνα 2011· Δώρα Κάββουρα, *Διδακτική της Ιστορίας. Επιστήμη, διδασκαλία, μάθηση*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2011.

9. Peter Burke, *Αυτοψία. Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, μτφρ. Αν. Π. Ανδρέου, Μεταίχμιο, Αθήνα 2003· Ελπίδα Βόγλη, *Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του;*, Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές εκδόσεις, 2015, <http://hdl.handle.net/11419/3821> (τελευταία επίσκεψη 30/12/2023).

10. Robert Stradling, «Πολυπρισματική θεώρηση στη διδασκαλία της Ιστορίας: Οδηγός για καθηγητές», Task Force, Εκπαίδευση και Νέοι, Συμβούλιο της Ευρώπης 2003· Γεώργιος Μακαρατζής, «Η ένταξη της πολυπρισματικότητας στο μάθημα της ιστορίας. Μια έρευνα-δράση στο πρωτοβάθμιο σχολείο», διδακτορική διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2017.

1η ομάδα: Ομάδα συγγραφής σεναρίου

Το σενάριο αποτελεί ένα ιδιαίτερο κειμενικό είδος, η συγγραφή του οποίου καλλιεργεί ποικίλες γλωσσικές, πνευματικές και κοινωνικές ικανότητες των μαθητών. Ως βάση προτείνεται να αξιοποιηθεί το βιβλίο *Εφόδιο για νέους ντοκιμαντερίστες*¹¹ και άλλα σχετικά κείμενα¹². Παράλληλα, έχει διδακτικό ενδιαφέρον να μελετηθούν ενδεικτικά παραδείγματα σεναρίων ιστορικών ντοκιμαντέρ, τα οποία θα συνοδεύονται από την κινηματογραφική απόδοση των σεναρίων αυτών. Θα ακολουθήσει η σταδιακή διαμόρφωση του σεναρίου και η προσπάθεια θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση του σεναρίου στην τάξη, ανάπτυξη διαλόγου για τη δομή και το περιεχόμενο του σεναρίου, κατάθεση προτάσεων βελτίωσης ή αλλαγής ως την τελική μορφή του αναθεωρημένου σεναρίου. Πρόκειται για μια από τις πιο δημιουργικές «συνομιλίες» γλωσσικού και ιστορικού γραμματισμού στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

2η ομάδα: Ομάδα κινηματογράφησης

Μετά τη συγγραφή του σεναρίου βαθαίνει η πορεία γνωριμίας με τη διαδικασία κινηματογραφικής αφήγησης και δημιουργίας. Για να μετατρέψει κανείς τον λόγο σε εικόνα, το σενάριο σε πλάνα, αφού έχει ολοκληρώσει την επεξεργασία της πλοκής, θα προσφύγει στο ντεκουπάζ. Αυτό προϋποθέτει την εξοικείωση των μαθητών με τη χρήση της κάμερας (λήψη πλάνων), με τη χρήση του φωτισμού, την ηχοληψία έως τον προγραμματισμό και την υλοποίηση των γυρισμάτων, είτε απλών είτε σύνθετων, όπως είναι ειδικά οι συνεντεύξεις και όλα αυτά βέβαια μέσα σ' ένα πλαίσιο σκηνοθετικών οδηγιών.¹³

3η ομάδα: Ομάδα προφορικής αφήγησης-σπικάζ, μουσικής επένδυσης και κυρίως μοντάζ

Η προφορική αφήγηση είναι πολύ δημοφιλής τεχνική και στα ιστορικά ντοκιμαντέρ αποτελεί πολύ δυναμικό στοιχείο ανάδειξης της εικόνας και του ευρύτερου περιεχομένου. Υπάρχουν ποικίλες και πρωτότυπες προσεγγίσεις στο ύφος του λόγου που θα συζητηθούν από την ομάδα παράλληλα με την επιλογή του εκφωνητή ή των εκφωνητών και την εφαρμογή των τεχνικών ηχογράφησης. Σε αυτό το διαθεματικό πλαίσιο λειτουργίας της ομάδας εντάσσεται και ο διάλογος, οι προτάσεις για την επιλογή της μουσικής από υπάρχουσες μουσικές επιλογές ή η σύνθεση πρωτότυπης

11. Απόστολος Καρακάσης, Χρήστος Γούσιος, Κωνσταντίνος Κεφάλας, *Εφόδιο για νέους ντοκιμαντερίστες*, Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές εκδόσεις, 2015, 37-46.

12. Ελευθερία Δημητρομανωλάκη, *Η μορφολογία του σεναρίου. Αφήγηση, μυθοπλασία και συγγραφή*, Αθήνα 2018.

13. Α. Καρακάσης, Χρ. Γούσιος, Κ. Κεφάλας, *Εφόδιο*, ό.π., 49-89.

μουσικής από μαθητή ή ομάδα μαθητών.¹⁴ Τέλος, το αποκορύφωμα της τελικής μορφής δημιουργίας του ντοκιμαντέρ και η πιο κοπιαστική φάση είναι το μοντάζ. Το μοντάζ δεν είναι απλή συρραφή σκηνών, αλλά μια σύνθετη δημιουργική διαδικασία, μέσω της οποίας επιλέγεται το κατάλληλο υλικό από τον μεγάλο όγκο υλικού που έχει παραχθεί. Στόχος να οργανωθεί το υλικό αυτό με τέτοιο τρόπο ώστε να διαμορφωθεί η δομή, το περιεχόμενο και το ύφος του ντοκιμαντέρ.¹⁵ Ειδικά η φάση του μοντάζ αποτελεί ύψιστο πεδίο συνεργατικότητας, μεθοδικότητας και ανάπτυξης ψυχοκινητικών δεξιοτήτων των μαθητών.

4. Τελικό στάδιο: παρουσίαση στην τάξη- αποτίμηση

Το όλο εγχείρημα, που διαρκεί σχεδόν και τα δύο σχολικά τετράμηνα, ολοκληρώνεται με την παρουσίαση του ντοκιμαντέρ στη σχολική τάξη, ενταγμένο φυσικά στο πλαίσιο διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας. Κατά τη φάση αυτή επικεντρώνεται η τάξη στη διαδικασία αναστοχασμού και αποτίμησης του εγχειρήματος. Ιδιαίτερη σημασία έχει η διαπίστωση και συνειδητοποίηση από τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς ότι μέσω αυτής της πολυσύνθετης δημιουργίας επιτυγχάνεται βελτίωση της παρατηρητικότητας, τόνωση της διερευνητικής διάθεσης και, κυρίως, καλλιέργεια της ενσυναίσθησης.¹⁶

Χαρτογράφηση της εξέλιξης των Πανελλήνιων Διαγωνισμών Ιστορικού Ντοκιμαντέρ (2012-2021)

Ως σήμερα έχουν διεξαχθεί πέντε διαγωνισμοί με τη συμμετοχή μαθητών και εκπαιδευτικών από Ελλάδα – Κύπρο και ελληνικά σχολεία του εξωτερικού. Οι διαγωνισμοί διεξάγονται με τη συνεργασία σημαντικών δημόσιων φορέων, όπως είναι τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και η ΕΡΤ. Ως σήμερα έχουν συμμετάσχει περισσότερες από τετρακόσιες σχολικές μονάδες, ενώ ο αριθμός των μαθητών υπερβαίνει τις τρεις χιλιάδες. Οι επιστημονικές και οι κριτικές επιτροπές του διαγωνισμού έχουν θέσει ένα σύγχρονο πλαίσιο και σαφή κριτήρια συμμετοχής στον διαγωνισμό. Γι' αυτό και τα βραβευθέντα ιστορικά ντοκιμαντέρ είναι υψηλής ποιότητας σε επίπεδο περιεχομένου και αισθητικής (βλ. Παράρτημα βραβευμένων ντοκιμαντέρ).

14. Στο ίδιο, 93-156.

15. Στο ίδιο, 109-136.

16. Κ. Καρακώστα, «Ψηφιακή εποχή και Ιστορία», *ό.π.*, 34-35.

Τελικό συμπέρασμα – Πρόταση

Ο Πανελλήνιος Διαγωνισμός Ιστορικού Ντοκιμαντέρ αποτέλεσε και αποτελεί πρόκληση και πρόσκληση για το εκπαιδευτικό και μαθητικό δυναμικό του σημερινού σχολείου να συνεργαστούν για μια κριτική-δημιουργική προσέγγιση της διδασκαλίας της Ιστορίας μέσα από την τέχνη και την τεχνική του κινηματογράφου.¹⁷ Η συμμετοχή σ' αυτόν αποτέλεσε και αποτελεί για μαθητές και εκπαιδευτικούς μια μορφή αντίστασης στην υπαρκτή διδασκαλία της Ιστορίας και κραυγή διαμαρτυρίας για την απουσία της τέχνης, και ιδίως της έβδομης τέχνης, από το σημερινό σχολείο.

17. Joshua Sternfeld, «Pedagogical Principles of Digital Historiography», στο Brett D. Hirsch (επιμ.), *Digital Humanities Pedagogy: Practices, Principles and Politics*, Open Book Publishers, Κέμπριτζ HB 2012, 265-290.

Παράρτημα: Βραβευμένα ντοκιμαντέρ στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό

1ος Διαγωνισμός, 2012-2013

Καλλιτεχνικό Γυμνάσιο – Λ.Τ. Γέρακα

Δημοκρατία της Βαϊμάρης («Εκεί που έφτασε λίγο δεν είναι» ή... πώς γεννιέται ο φασισμός), http://estamou.blogspot.com/2013/10/blog-post_9.html

2ος Διαγωνισμός, 2014-15

20ό ΓΕΛ Αθήνας

Για τη γενιά του 1999: ο 20ός αιώνας τόσο κοντά μα τόσο μακριά, <https://www.youtube.com/watch?v=GZIBhfhEs8k>

3ος Διαγωνισμός, 2016-17

Ελίζα Ασατίδου, 1ο ΓΕΛ Αλεξανδρούπολης

Ευγονική: Το βασίλειο των γονιδίων, https://www.youtube.com/watch?v=Pj1Zzcs_oAA&t=15s

4ος Διαγωνισμός, 2018-19

5ο ΓΕΛ Κέρκυρας

Η γροθιά σας μικρή, <https://www.youtube.com/watch?v=J8g8SR23C6s&t=23s>

Βραβεία διαγωνισμού εκπαιδευτικών

Χρύσα Κουλιάκη, *Ιχνηλατώντας την εβραϊκή παρουσία στην Αλεξανδρούπολη του μεσοπολέμου*, <https://www.youtube.com/watch?v=PGsX-vqkVU>

5ος Διαγωνισμός (με αφορμή τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση)

1ο ΕΠΑΛ Ιλίου

Αγαπητό μου ημερολόγιο, <https://www.youtube.com/watch?v=te7FnKWfKrs&t=7s>

Βραβεία διαγωνισμού εκπαιδευτικών

Γεώργιος Γιαννίκος, *Μαγδαληνή Μπαλαφούτη, Εν-τυπώσεις Επαναστάσεως: Η τυπογραφία στην επαναστατημένη Ελλάδα (1821-1827)*, <https://www.youtube.com/watch?v=J6QJuN45eXA&t=111s>